

Бауца В. М.,*аспірант кафедри цивільного права та процесу**Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ПРАВ НА ЦИФРОВІ АКТИВИ У СВІТЛІ ОСТАННІХ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню правової природи та засад охорони прав на цифрові активи з огляду на аналіз змісту і перспектив прийняття проекту Закону «Про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав». Новації законопроекту стосуються запровадження категорії цифрової речі як об'єкту цивільних прав у рамках предмету правового регулювання Цивільного кодексу України. ключовим залишається питання закріплення поняття цифрової речі законопроектом № 6447, що здійснюється через категорію «блага» та характеризується ознаками: 1) існування виключно у цифровому середовищі; 2) атрибуція такої речі певної майнової цінності. Різновидами ж цифрових речей пропонується визначити віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, без встановлення їх дефініцій у ЦК України. Якщо стосовно віртуальних активів такий підхід є зрозумілим (дефініція дана, найперше, у п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону № 2074-IX), то розуміння цифрового контенту в українському законодавстві на сьогодні відсутнє. З іншого боку, варто погодитись із закріпленням у законопроекті невиключного переліку цифрових речей, що відповідає природі ринку цифрових активів, його динамічному розвитку.

Вважаємо за належне відзначити безумовні позитивні аспекти законопроекту № 6447 та запропонованих ним змін до ЦК України, пов'язаних із введенням до тексту основного акту цивільного законодавства категорії цифрової речі як окремого об'єкта цивільних прав із загальним розширенням останніх шляхом охоплення не лише речей матеріального світу, але й тих, що існують виключно у електронній формі. По-перше, відповідним суті цифрової речі, на нашу думку, є закріплення серед ознак, які конституують її правову природу, посилання на те, що це благо, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі, а також атрибуція цьому благо певної майнової цінності. По-друге, варто вітати невичерпність переліку цифрових речей із визначенням серед її «типових» різновидів віртуальних активів та цифрового контенту. По-третє, закономірно, що особлива природа створення і обігу цифрових речей вимагає закріплення спеціальних норм, що відзначається законопроектом у запропонованій ч. 2 ст. 1791 ЦК України поруч із справедливим посиланням на застосування аналогії закону до цифрових, а саме – положень ЦК України про речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не впливає із сутності цифрової речі.

Ключові слова: цифрові речі, об'єкти цивільних прав, віртуальні активи, цифровий контент, криптовалюти.

Постановка проблеми. Новим етапом у процесі легалізації обігу цифрових (віртуальних) активів в українській правовій системі стало прийняття Верховною Радою України 17 лютого 2022 року Закону України «Про віртуальні активи»

(далі – Закон № 2074-IX) [1], який, згідно з преамбулою, регулює правовідносини, що виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні, визначає права та обов'язки учасників ринку віртуальних активів, засади державної політики у сфері обороту віртуальних активів. Проте згаданий Закон досі не набрав чинності, що, відповідно до п. 1 його Прикінцевих та перехідних положень, повинно відбутись з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами.

Детально ключові положення Закону № 2074-IX (на той момент – законопроект № 3637) стосовно запропонованого ним нормативного розуміння поняття віртуальних активів та засад їх цивільного обороту ми аналізували у попередніх дослідженнях [2]. При цьому Законом № 2074-IX не вносяться зміни до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України або Кодекс) [3], незважаючи на те, що згідно зі ст. 3 Закону законодавство України про віртуальні активи складається з, серед іншого, саме ЦК України. Важливість цього припису та загалом необхідність введення цифрових активів до категорії об'єктів цивільних прав, визначених основним актом цивільного законодавства, схоже, розуміють і розробники проекту Закону «Про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав» від 17 грудня 2022 року (реєстр. № 6447) [4] (далі – законопроект № 6447), головною новацією якого є розширення переліку «об'єктів цивільних прав благами, які створюються та існують лише у цифровому середовищі, та щодо яких можуть виникати цивільні права і обов'язки, задля законодавчого визначення базових нормативних положень у формуванні правового регулювання їх цивільного обороту».

На сьогодні за висновком парламентського Комітету з питань правової політики рекомендовано включити законопроект № 6447 до порядку денного восьмої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання, та за результатами розгляду в першому читанні прийняти за основу [5]. Разом з тим, на нашу думку, законопроект № 6447 потребує детальнішого аналізу та наступного доопрацювання, з огляду на декларовані у пояснювальній записці цілі його прийняття і важливість самого факту встановлення на рівні ЦК України поняття цифрової речі та подальші перспективи охорони прав на віртуальні активи як різновид таких речей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню актуальної проблематики сутності і засад охорони прав на цифрові активи, особливостей регулювання обігу криптовалюти та інших віртуальних активів, присвячували праці такі вчені як Д. А. Арзянцева, Л. А. Батюк, С. Гейтон, І. П. Дмитро, Н. П. Захаркевич, А. Ю. Ішук, М. М. Коврига, Д. С. Козен-

ков, О. М. Кравченко, А. А. Кудь, О. І. Кулик, О. В. Куриліна, М. Кучерявенко, І. Лясківський, В. І. Нагнибіда, А. С. Овчаренко, В. Ю. Пряміцин, М. Рехлицький, Є. Смичок, Д. Фартушна, Ю. І. Шаповал, О. А. Юрченко та інші. Перебування цифрових активів та питань унормування їх цивільного обороту на вістрі наукової думки, а також останні законодавчі ініціативи українських парламентарів зумовлюють потребу у подальшому доктринальному дослідженні обраної тематики, у тому числі на рівні цієї наукової статті.

Метою статті є аналіз положень законопроекту № 6447 у розрізі сучасного розуміння поняття цифрових активів та, у цьому зв'язку, встановлення потенційних проблем у сфері охорони прав на них.

Виклад основного матеріалу. Законопроект № 6447 (доопрацьована версія) пропонується зміни та доповнення до ЦК України в частині: 1) розширення переліку видів об'єктів цивільних прав та середовища їх існування шляхом викладення у новій редакції ч. 1 ст. 177 та доповнення цієї статті Кодексу частиною другою; 2) оптимізації формулювання ч. 2 ст. 178 ЦК України, що не вносить істотних змін до згаданого положення та безпосередньо не стосується цифрових активів, а тому не досліджуватиметься нами далі; 3) доповнення ЦК України новою ст. 179¹ («Поняття цифрової речі»), що, напроці, становить для нас значний науковий інтерес, поруч із визначеною вище новелою. Розглянемо їх детальніше.

Так, відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 177 ЦК України у редакції законопроекту № 6447, об'єктами цивільних прав є речі, гроші, цінні папери, **цифрові речі**, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага. Об'єкти цивільних прав можуть існувати у матеріальному світі **та/або цифровому середовищі**, що обумовлює форму об'єктів, особливості набуття, здійснення та припинення цивільних прав і обов'язків щодо них (*виділення наше*). Згідно зі ст. 179¹ ЦК України (викладеною у двох частинах), пропонуваною законопроектом № 6447, **цифровою річчю** є благо, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Цифровою річчю є **віртуальні активи, цифровий контент та інші блага**, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті. Особливості правового режиму цифрових речей визначаються законом. До цифрових речей застосовуються положення цього Кодексу про речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не впливає із сутності цифрової речі (*виділення наше*).

Отже, новації законопроекту стосуються запровадження категорії цифрової речі як об'єкту цивільних прав у рамках предмету правового регулювання ЦК України. Це узгоджується із метою законопроекту, цитованою вище. Проте певні критичні зауваження викликає позиція, викладена у пояснювальній записці в розділі щодо стану нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання, де визначається, що нормативною базою, яка визначає поняття окремих видів цифрових речей є Закони України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [6], «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [7], «Про віртуальні активи». Втім, як далі відзначають автори, «жоден із вказаних законодавчих

актів не визначає дієвий механізм обороту віртуальних активів та цифрових контентів» [4].

На нашу думку, така вказівка є неточною, оскільки власне Закон № 2074-IX безпосередньо регулює відповідні правовідносини та встановлює засади функціонування ринку віртуальних активів. Можливо автори законопроекту вважають, що закріплений у нормах цього Закону механізм обороту віртуальних активів не є дієвим, проте, як ми бачимо, законопроект № 6447 взагалі не врегулює окреслену сферу. Більше того пропонуваною проектом ч. 2 ст. 179¹ ЦК України передбачається, що особливості правового режиму цифрових речей визначаються законом, але якщо це не Закон України «Про віртуальні активи», то законопроект потребує доопрацювання в цій частині.

Разом з тим, ключовим залишається питання закріплення поняття цифрової речі законопроектом № 6447, що здійснюється через категорію «блага» та характеризується ознаками:

- 1) існування виключно у цифровому середовищі;
- 2) атрибуція такої речі певної майнової цінності. Різновидами ж цифрових речей пропонується визначити віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, без встановлення їх дефініцій у ЦК України.

Якщо стосовно віртуальних активів такий підхід є зрозумілим (дефініція дана, найперше, у п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону № 2074-IX), то розуміння цифрового контенту в українському законодавстві на сьогодні відсутнє. З іншого боку, варто погодитись із закріпленням у законопроекті невиключного переліку цифрових речей, що відповідає природі ринку цифрових активів, його динамічному розвитку.

За вказаним вище нормативним визначенням, віртуальний актив – це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. У нашому попередньому дослідженні ми пропонуємо розглядати цифрові активи (синонімічно до віртуальних) як **«новітні об'єкти майнових цивільних прав, виражені сукупністю даних в електронній формі та поширювані у розподіленому реєстрі або у іншій спосіб, наділені власною цінністю, не прив'язані до реальних (фізичних) коштів або активів»**.

Також ми вказуємо на те, фундаментальними ознаками віртуальних активів у нормативній та доктринальній площинах вже не визнаються риси, притаманні криптовалютам (блокчейн-технологія, наявність унікального ідентифікатора), як це мало місце раніше, коли цифрові активи розглядалися тотожними останнім, а виключно електронна форма вираження та можливість атрибуції цифровому активу певної економічної майнової цінності. Варто наголосити і на унікальних механізмах формування такої цінності, оскільки вони не встановлюються національними банками або іншими державними регуляторами, а отже є децентралізованими та ринковими за своєю природою [2, с. 34–35]. Отже, як бачимо, пропонувані законопроектом № 6447 ознаки, що характеризують правову природу цифрової речі узгоджуються із рисами, визначеними Законом № 2074-IX стосовно віртуального активу, а також визначеними нами більш розлого тими ж ознаками.

Ключовими залишаються електронна форма цифрових активів (у законопроекті № 6447 це розкривається через поширення «у цифровому середовищі») та наявність у таких активів певної цінності. Вважаємо, що стосовно пропонуваної проектом Закону дефініції цифрових речей як родової категорії по

відношенню до віртуальних активів, доцільною є відсутність додаткових уточнень щодо створення та поширення за допомогою технології розподіленого реєстру або інших способів, неприв'язки до фізичних цінностей, децентралізації механізмів формування майнової цінності тощо. Пропонована законопроектом ст. 179¹ ЦК України дійсно повинна закріплювати лише основні, притаманні всім та будь-яким цифровим речам ознаки, уникаючи невиправданого звуження їх обсягу. Доречним, на нашу думку, є і відсилання до аналогії закону у ч. 2 цієї ж статті, згідно з якою до цифрових речей застосовуються положення цього Кодексу про речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не випливає із сутності цифрової речі. Це дозволяє ефективно інкорпорувати цифрові речі у весь масив регулювання вітчизняного речового права, встановлюючи особливості виникнення прав на них і загалом обігу цифрових речей на рівні *lex specialis*.

Разом з тим, окремої уваги заслуговує визначення поняття цифрового контенту, що також вводиться у правову площину положеннями законопроекту № 6447. Майданик Р. А. визначає цифровий контент як дані, які створені і надані в цифровому вигляді, такі як комп'ютерні програми, додатки, ігри, музика, відеозаписи або тексти, незалежно від того, чи отримано до них доступ за допомогою завантаження або шляхом потокової передачі, з матеріального носія або за допомогою будь-яких інших засобів [8, с. 16]. Сказане дозволяє справедливо розглядати цифровий контент і як об'єкт авторського права, на чому наголошують Л. М. Саванець та Г. М. Стахира, також визнаючи необхідність доповнення положень ст. 177 ЦК України шляхом включення цифрового контенту до переліку об'єктів цивільних прав – нематеріальних благ [9, с. 170].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за належне відзначити безумовні позитивні аспекти законопроекту № 6447 та пропонованих ним змін до ЦК України, пов'язаних із введенням до тексту основного акту цивільного законодавства категорії цифрової речі як окремого об'єкта цивільних прав із загальним розширенням останніх шляхом охоплення не лише речей матеріального світу, але й тих, що існують виключно у електронній формі. Таких позицій є три.

По-перше, відповідним суті цифрової речі, на нашу думку, є закріплення серед ознак, які конституують її правову природу, посилання на те, що це благо, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі, а також атрибуція цьому благу певної майнової цінності. По-друге, варто вітати невичерпність переліку цифрових речей із визначенням серед її «типових» різновидів віртуальних активів та цифрового контенту. По-третє, закономірно, що особлива природа створення і обігу цифрових речей вимагає закріплення спеціальних норм, що відзначається законопроектом у пропонованій ч. 2 ст. 179¹ ЦК України поруч із справедливим посиланням на застосування аналогії закону до цифрових, а саме – положень ЦК України про речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не випливає із сутності цифрової речі.

При цьому деякі аспекти законопроекту № 6447 заслуговують на критичні зауваження. Так, з пояснювальної записки незрозуміло, чи розглядається під законом, який визначатиме особливості правового режиму цифрових речей Закон № 2074-IX, чи він стосуватиметься лише обігу віртуальних активів, яким, наразі, і є предмет його правового регулювання. А як так, то чи передбачається розробка спеціального закону стосовно

всіх цифрових речей або, подібно до окремого закону про віртуальні активи, закону про цифровий контент та/або інші види цифрових речей. На наше переконання доцільно одночасно із розглядом законопроекту № 6447 напрацювати й проект такого спеціального закону, вирішивши питання його співвідношення із спеціальним законом про віртуальні активи, що ще не набрав чинності, проте вже прийнятий парламентом. Крім цього, потребує власної легальної дефініції і категорія цифрового контенту, використовувана у аналізованому законопроекті. Також можливо висловити зауваження редакційного характеру відносно формулювання абз. 2 ч. 1 ст. 179¹ ЦК України у редакції проекту Закону, згідно з якою «*цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті*» замінивши другу частину речення на «..., які відповідають ознакам, визначеним частиною першою цієї статті».

Загалом, позитивно оцінюючи мету і ключові положення законопроекту № 6447 та визнаючи очевидну та давно назрілу необхідність введення цифрових речей до об'єктів цивільних прав, вважаємо, що регулятивний потенціал проекту Закону буде залежати від врахування викладених нами вище положень та потребуватиме принципового узгодження із Законом № 2074-IX, визначення поняття цифрового контенту тощо. За цих умов прийняття законопроекту та очікуване набрання чинності згаданим Законом матиме реальний вплив на обіг віртуальних активів, встановлення, зміну і припинення цивільних прав на всі цифрові речі загалом, а отже й призведе до встановлення ефективного правового режиму і гарантуватиме несуперечливе запровадження цифрових активів як об'єктів цивільних прав у рамках усталеної системи цивільного законодавства України.

Література:

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>. (дата звернення 07.02.2024).
2. Бацуца В. М. До питання встановлення правової природи цифрових активів у сучасному цивільному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 55. С. 32–35.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення 07.02.2024).
4. Про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав: проект Закону від 17.12.2021 р. № 6447. *Верховна Рада України. Законотворчість*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/38588> (дата звернення 07.02.2024).
5. Висновок Комітету з питань правової політики Верховної Ради України щодо проекту Закону про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав (реєстр. № 6447 від 17 грудня 2021 року). *Верховна Рада України. Законотворчість*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1541577>. (дата звернення 07.02.2024).
6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>. (дата звернення 07.02.2024).
7. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. *Верховна Рада України*.

Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>. (дата звернення 07.02.2024).

8. Майданик Р. А. Переосмислення речового права в сучасних умовах. *Речове право: пріоритети та перспективи. Матеріали Київських правових читань. Київ, 22 березня 2019 року* / Р. А. Майданик, Я. М. Романюк та ін.; відп. ред. Р. А. Майданик. К.: Алерта, 2019. С. 9–32.
9. Саванець Л. М., Стахира Г. М. Цифровий контент як об'єкт авторського права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2019. Випуск 59. Том 1. С. 167–170.

Batsutsa V. Problems of protection of rights to digital assets in the light of recent legislative initiatives

Summary. The article is devoted to the study of the legal nature and principles of the protection of rights to digital assets in view of the analysis of the content and prospects of the adoption of the draft Law “On Amendments and Additions to the Civil Code of Ukraine, aimed at expanding the scope of civil rights” (draft law No. 6447). It is stated, that the innovations of the draft law relate to the introduction of the category of digital object as an object of civil rights within the scope of legal regulation of the Civil Code of Ukraine. The key issue remains the consolidation of the concept of a digital object by draft law No. 6447, which is carried out through the category of “good” and is characterized by the following features: 1) existence exclusively in the digital environment; 2) attribution of a certain property value to such an object. It is proposed in the draft law to define virtual assets, digital content

and other goods as different types of digital object, without establishing their definitions in the Civil Code of Ukraine. If in relation to virtual assets, this approach is clear (the definition is given, first of all, in Article 1(1)(1) of Law of Ukraine “On Virtual Assets”), then there is no understanding of digital content in Ukrainian legislation today. On the other hand, it is worth agreeing to enshrine in the draft law a non-exclusive list of digital things, which corresponds to the nature of the market of digital assets and its dynamic development.

We consider it appropriate to note the unconditional positive aspects of draft law No. 6447 and its proposed amendments to the Civil Code of Ukraine. First, according to the essence of a digital object, in our opinion, it is fixed among the features that constitute its legal nature, a reference to the fact that this good is created and exists exclusively in the digital environment, as well as the attribution of a certain property value to this good. Secondly, the non-exhaustiveness of the list of digital things with a definition among its “typical” varieties of virtual assets and digital content should be welcomed. Thirdly, it is natural that the special nature of the creation and circulation of digital objects requires the establishment of special norms, which is noted by the draft law next to a fair reference to the application of the analogy of the law to digital objects, namely, the provisions of the Civil Code of Ukraine on objects, unless otherwise established by this Code, the law or does not follow from the essence of the digital object.

Key words: digital objects, objects of civil rights, virtual assets, digital content, cryptocurrencies.